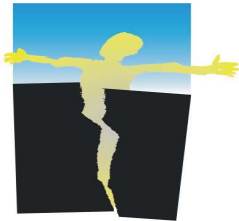

HELSINKI Bulletin

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Rige od Fere 20, 11000 Beograd, Srbija
tel./fax +381 11 30 32 408; e-mailoffice@helsinki.org.rs;
www.helsinki.org.rs

Br. 46 • Novembar 2009.

Kosovski izbori – ispit zrelosti

Lokalni izbori na Kosovu 15. novembra 2009. godine, prvi koje je organizovala kosovska vlast nakon proglašenja nezavisnosti, rezultirali su novim, veoma značajnim kvlaltetom. Srpska zajednica u centralnom Kosovu je, uprkos pritiscima iz Beograda, u znatnoj meri, u svakom slučaju - preko očekivanja, učestvovala na njima i osvojila vlast u nekim od opština gde Srbi čine većinu.

Izlaskom na izbore Srbi u tom delu Kosova pokazali su političku zrelost. Takođe i svest o potrebi da preuzmu odgovornosti za sebe i sopstvenu budućnost. Istovremeno, vlastima u Beogradu po prvi put su uputili ozbiljan signal da ne pristaju na poziciju taoca u manipulativnim diplomatsko-političkim igrama koje one vode od proglašenja nezavisnosti Kosova. Na ovaj način srpska zajednica je, bez obzira na to što živi u teškim ekonomsko-socijalnim prilikama, potvrdila spremnost da o(p)stane na Kosovu i da, stičući na ovaj način politički subjektivitet i legitimitet, u partnerskom odnosu sa Albancima radi na izgradnji multietničkog, demokratskog i prosperitetnog društva.

Činjenica da su Srbi u severnom delu Mitrovice bojkotovali izbore indikator je interesa države Srbije da insistira na politici podele Kosova. U tom smislu napravljena je podela unutar kosovske srpske zajednice preko kriminalizovane grupe kojoj odgovara *status quo*, jer samo tako ostvaruje profit, posebno na graničnim prelazima. Međutim, i na severu

Kosova postojalo je interesovanje za učešće na izborima, ali je pritisak Beograda i grupa u Kosovskoj Mitorvicvi bio znatno jači nego južno od Ibra.

Generalno, ovi izbori su početak nove faze u izgradnji pune nezavisnosti Kosova. Izbori su prošli bez incidenata i strogo se vodilo računa o proceduri. Dominirale su isključivo egzistencijalne, konkretne teme. Diskurs svih učesnika bio je na visini. Na izborima su birane lokalne skupštine gradonačelnici. Ma da je izlaznost bila 45 odsto to je mnogo više od one iz 2007. godine. Birani su predstavnici za 36 opština i svako je po nešto dobio, uključujući i Srbe. Ovim izborima Ahtisarijev plan je dobio novi kontekst za sve zajednice na Kosovu, a otvorene su i značajne perspektive za sve. S obzirom da je Kosovo u međuvremenu postalo član Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda otvaraju se mogućnosti za značajnim finansijsku podršku.

Srpska zajednica je učešćem na ovim izborima pokazala visok stepen

zrelosti mada se nije do kraja oslobodila zavisnosti od Beograda. Da je Beograd dao pozitivan signal, učešće Srba bi bilo znatno veće. Ovim izborima verifikovani su realniodnosi koji već duže vreme postoje između albanske i srpske zajednice.

Stav Beograda

Beograd je uobičajenim kanalima ubeđivanja i pritisaka nastojao da što veći broj Srba odvraća od učešća na lokalnim izborima. Međutim, nije vođena agresivna medijska antiizborna kampanja. Za i protiv su se izjašnjavali predstavnici kosovskih Srba, ali obe strane su dobile prostor u medijima. Goran Bogdanović, ministar i Oliver Ivanović, državni sekretar u Ministarstvu za Kosovo i Metohiju su agitovali protiv učešća na izborima.

Racionalnije ponašanje Beograda posledica je pragmatičnijeg pristupa rukovodstva Srbije, Vlade i predsednika, iznuđenog prvenstveno finansijsko-ekonomskim razlozima, zbog kojih se kao prioritet u javni diskurs vratilo približavanje Evropskoj uniji. Potpisivanje sporazuma o saradnji između Ministarstva unutrašnjih poslova i EULEX (septembar 2009) pokazatelj je postepene promene tvrdog kursa koga je u odnosu prema Kosovu imala prethodna vlada (Vojislava Koštunice). Beograd je, osim toga, tokom poslednjih godinu dana smanjio finansijsku podršku paralelnim institucijama, izvršio personalne promene (uglavnom uklonio radikale i DSS), ukinuo tv RTS u Kosovskoj Mitorovici (glavni instrument indoktrinacije Srba), i otpustio 200 zaposlenih u toj medijskoj kući. Činjenica je da su paralelne institucije više bile fiktivne i da su funkcionisale samo one dislocirane u Niš, Kraljevo i Kruševac. Taj deo kosovske administracije (srpske) izdržava se tako što Albancima izdaje neophodne dokumente po visokim cenama.

Imajući sve to u vidu, bilo je logično da Beograd ovog puta podrži Srbe na Kosovu u nameri da izađu na izbore. To su očekivali i njihovi uticajni predstavnici (Rada Trajković, na primer). Postoje indicije da su u

početku i razmišljanja u Beogradu išla u tom pravcu.¹ Međutim, početkom leta predsednik Republike Boris Tadić je izjavio da "na Kosovu ne postoje uslovi za izlazak Srba na izbore". Bez dodatne eksplikacije ove teze, taj stav je ponovila i Vlada Srbije, sinod Srpske pravoslavne crkve, a sve do izbora ponavljali su ga i drugi zvaničnici kada bi bili pitani o tome.

Rada Trajković

Ova formulacija, mada negatorska, u suštini je i prilično ambivalentna. Nisu se koristile "teške" optužujuće reči na račun kosovskih Srba koji žele da na izborima učestvuju. Na primer, nisu optuživani da bi na taj način "priznali" "lažnu državu Kosovo", ili da bi svojim izlaskom ugrozili položaj Beograda pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu. Takođe, beogradski mediji nisu vodili organizovanu kampanju bojkota lokalnih izbora, i o njima se govorilo i pisalo sporadično i prilično ujednačeno kada je reč o iznošenju stava "pro" i "contra" učešća na njima.

Retorika je naglašeno zaoštrena tek nekoliko dana uoči izbora. Međutim, u toj kratkotrajnoj antiizbornoj kampanji učestvovala su samo dva "nadležna" činovnika, Goran Bogdanović, ministar i Oliver Ivanović, državni sekretar u Ministarstvu za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije.

¹ „Sve do juna vođeni su razgovori između kosovskih Srba i predstavnika vlasti u Beogradu o uslovima za izlazak na izbore, a onda je Beograd naglo promenio odluku i sam, bez konsultacija sa Srbima na terenu, utvrdio da nema uslova za izbore“ – izjavio je za *Politiku* Dušan Janjić, koordinator Foruma za etničke odnose; *Politika*, 11. novembra 2009.

Njihovi osnovni argumenti svodili su se na to da Srbi ne mogu imati "dva poslodavca" (Goran Bogdanović), Beograd i Prištinu, da će to uneti razdor unutar srpske zajednice, i konačno, da to daje legitimitet "nelegalnim" organima Kosova i ugrožava proces koji se na inicijativu Srbije vodi pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu. Oliver Ivanović je isticao da je "formiranje novih opština nažalost ubačeno u Ahtisarijev paket, koji kao uslov da se decentralizacija sprovede podrazumeva neprihvatljiv politički okvir: nadgledanu nezavisnost Kosova". On je još dodao da je to "jednoglasno odbačeno i više nije ponuda o kojoj se razgovara".² Prema rečima Gorana Bogdanovića, "demokratsko pravo na lični izbor ne treba da nanosi štetu nacionalnim i državnim interesima".³ Ministar je u jednom trenutku čak i otvoreno zapretio da "svi oni koji budu radili pod okriljem kosovskih institucija neće moći da ostanu na platnom spisku države Srbije".⁴ Preciznosti radi, on je istom prilikom naveo da se, po različitim osnovama, 80.000 Srba "nalazi na platnom spisku države Srbije".⁵

Goran Bogdanović

Ovi stavovi nisu nailazili na širi odjek. Po inerciji, podržalo ih je tek nekoliko tabloida (*Kurir*, *Glas javnosti*, *Pravda*), koji su se takođe fokusirali na moguće nesporazume među samim Srbima. Pozivajući se na neimenovane izvore, *Glas javnosti* pod dramatičnim naslovom "Srbi strahuju od međusobnih sukoba" piše da "tenzije

² *Danas*, 31. oktobar - 1. novembar 2009.

³ *Danas*, 14-15. novembar 2009.

⁴ *Večernje novosti*, 12. novembar 2009.

⁵ *Isto*.

među tamošnjim Srbima rastu... i da mnogi strahuju od mogućih sukoba između onih koji su protiv i onih koji su za izbore".⁶

Ostala je, međutim, dilema da li su u pretećim nastupima Bogdanović i Ivanović imali podršku Vlade Srbije, ili su nastupali "na svoju ruku". Goran Bogdanović je, naime, dan uoči izbora znatno ublažio oštrinu prethodnih nastupa i reterirao u odnosu na izrečene pretnje izjavom da "neće biti osvete i satanizacije onih koji izađu na izbore".⁷ Izostanak "čvrste" patriotske retorike u antiizbornoj kampanji on je objasnio smišljenom taktikom, jer su navodno, takvu retoriku očekivali predstavnici međunarodne zajednice, a to bi navodno, bilo "pokriće za svako njihovo nasilno i nelegalno postupanje".⁸

I jedna izjava Olivera Ivanovića upućuje na zaključak da se u pozivima na bojkot izbora osećao usamljenim u odnosu na državno rukovodstvo. Po njemu, bilo bi važno da se državni vrh jasnije odredi prema izborima, jer "diplomatski rečnik nije uvek jasan običnom građaninu o čijoj se sudbini radi."⁹

Kosovski Srbi

Učešće Srba na izborima bilo bi mnogo značajnije i veće da je Vlada imala precizniji stav o tome. Neki od lidera kosovskih Srba su upravo čekali signal iz Beograda. Međutim, neki srpski lideri i uticajni lideri srpske zajednice su ipak sa veoma uverljivim argumentima objašnjavali potrebu da Srbi na njima učestvuju. Uz konstataciju da ne očekuje od Vlade ni od predsednika države da eksplicitno podrže izlazak (Srba) na izbore, Rada Trajković, predsednica Izvšnog odbora Srpskog nacionalnog veća Kosova, izjavila je da ne misli da je izlazak na izbore "suprotstavljen stavu Vlade Srbije: kroz decentralizaciju mi se borimo za opstanak Srba. Vlada pokušava da se bori za povratak suvereniteta, ali džabe joj suverenitet ako ne bude Srba".¹⁰

Momčilo Trajković je naglašavao da Srbi koji žive u centralnom Kosovu sve

⁶ *Glas javnosti*, 12. novembar 2009.

⁷ *Danas*, 14-15. novembar 2009.

⁸ *Isto*.

⁹ *Danas*, 31. oktobar - 1. novembar 2009.

¹⁰ *Politika*, 11. avgust 2009.

obaveze izvršavaju u albanskim institucijama – sudovima, katastrima... imaju albanske lične karte, plaćaju struju i porez albanskim institucijama i zbog svega toga putuju u Prištinu.

Decentralizacijom i učešćem na izborima dobijaju priliku da sve te institucije dobiju kao "svoje" i da ih imaju "kod kuće". Uoči izbora je izjavio: "Ako Srbi bojkotuju izbore na vlast će doći ljudi koji niti imaju iskustvo, niti znanje, niti dobre namere".¹¹

Kampanja Helsinškog odbora

Predstavnici Helsinškog odbora koji su nekoliko dana pre lokalnih izbora boravili u srpskim sredinama na centralnom Kosovu imali su neposredan uvid u mučnu dilemu pred koju ih je stavila srbijanska vlast. Većina ljudi se oseća pod pritiskom, kako sami kažu, "između čekića i nakovnja". Solidarnost prema Beogradu iskazana je u konkretnoj ceni – skromnih primanja koje primaju iz budžeta Srbije. To je i glavni razlog za one koji nisu izašli na izbore, iako svi priznaju da bi želeli da na njima učestvuju i tako dobiju konkretne mehanizme odlučivanja o svakodnevnom komunalnim, obrazovnim, zdravstvenim i drugim potrebama. Meštalin sela Grace, na skupu sa predstavnicima Helsinškog odbora sa neskrivenim žaljenjem je rekao da se "odriče svog građanskog prava da glasa", jer će u protivnom izgubiti 150 eura koje kao mesečnu platu prima iz Srbije.¹²

¹¹ Blic, novembra 2009.

¹² Razgovor predstavnika Helsinškog odbora u selu Grace, 9. novembar 2009.

Kampanja Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji

Helsinški odbor već dve godine radi sa srpskom zajednicom na Kosovu¹³ što mu je omogućilo uvid u promenu raspoloženja srpske zajednice, posebno nakon proglašenja kosovske nezavisnosti. Naime, odluka Srba južno od Ibra da ostanu, uticala je na njihovo postepeno uključivanje u kosovsku relanost (uzimanje kosovskih dokumenata, obraćanje kosovskim institucijama i sl.). Imajući u vidu sve te promene, Odbor je odlučio da se uključi u kampanju za učešće Srba na izborima. U tom smislu inicirao je *Apel kosovskoj srpskoj zajednici* da ne propuste šansu, koji je potpisalo 100 istaknutih ličnosti iz javnog života Srbije. To je prvi apel takve vrste posle dugo godina. Desetak dana pre izbora Odbor se aktivno uključio u kampanju, pre svega preko medija, ali i neposrednim obilaskom novih srpskih opština. Osim toga, objavio je apel u tri tiražna dnevna lista (*Večernje novosti*, *Kurir* i *Blic*) koji se čitaju na Kosovu. Konferenciju za novinare, koju je Odbor održao u Čaglavici (Kosovo), preneli su svi kosovski mediji, i srpski i albanski. Članovi tima su dnevno učestvovali u tv emisijama. Kampanja je dobro primljena i od srpske i albanske zajednice.

Kampanja Helsinškog odbora

Ponašanje Albanaca

Albanci su imali svest o značaju učešća Srba na ovim izborima. Svi albanski lideri (predsednik i premijer Kosova) pojedinačno su pozvali Srbe da učestvuju i tom prilikom im obećavali ravnopravnost, opstanak, povratak i partnerski odnos. Realno, učešće Srba bi

¹³ Zaboravljeni svet – kosovske enklave (www.helsinki.org.rs)

legitimisalo albanske napore da unaprede svoju nezavisnost i o tome je postojala puna svest. Zato je njihovo obraćanje Srbima bilo ubedljivo. Takođe je 21 srpska izborna lista bila medijski ravnopravno tretirana, a predizborni skupovi nisu bili ometani.

Prednosti izbora

Značaj lokalnih izbora treba prvenstveno posmatrati sa stanovišta mogućnosti realnog uticaja na relevantne odluke od životnog interesa. S obzirom da su izbori na Kosovu bili povezani sa decentralizacijom, što podrazumeva spuštanje nivoa odlučivanja na lokalne organe vlasti, srpska zajednica na Kosovu dobila je jedinstvenu priliku da izborom svojih predstavnika u opštinske skupštine, uključujući i gradonačelnike utiče na poboljšanje svog položaja. Pogotovo što su decentralizacijom Srbi na centralnom Kosovu dobili tri nove opštine – Gračanicu, Klokot i Ranilug - i što je opštini Novo Brdo priključeno više sela u kojima Srbi čine većinu.

Kampanja Helsinškog odbora

Proces decentralizacije sprovodi se u skladu sa planom Marija Ahtisarija koji je, nalažući unutrašnju političku organizaciju Kosova posebno vodio računa o zaštiti manjinskih zajednica, prvenstveno srpske. Osim teritorijalne konfiguracije, decentralizacija je značajna i zbog reforme lokalne vlasti, sa intencijom unapređivanja odgovornosti, transparentnosti i jačanja upravljačkog kapaciteta kada je reč o javnim poslovima.

Naime, proces prenosa ovlašćenja omogućuje opštinama da upravljaju sopstvenim budžetom i

izvorima prihoda, kao i da sklapaju partnerstva sa drugim opštinama na uzajamnu korist. Osim toga, decentralizacijom opštine stižu niz novih nadležnosti, poput kontrole nad osnovnim i srednjim obrazovanjem, planiranja lokalnog privrednog razvoja i upravljanje javnom primarnom zdravstvenom zaštitom. "Većina opština kosovskih Srba imala bi uvećane odgovornosti, uključujući i ovlašćenja nad bolnicama i zaštitom i unapređenjem u oblasti kulture i religije, između ostalog".¹⁴

Rezultati izbora i naknadne reakcije Beograda

Srbi su osvojili vlast u tri novoformirane opštine i to svakako predstavlja novi kvalitet u političkom životu Kosova. Odziv birača u njima bio je veći u odnosu na prethodne prognoze i čak desetostruko veći u odnosu na prethodne kosovske izbore. Naime, u Gračanici, jednoj od novoformiranih opština, glasalo je 23,62 odsto birača, Ranilugu, 13,89, a u Klokotu, trećoj novoformiranoj opštini 25,32 odsto. Međutim, zbog nedovoljnog izlaska Srba u Novom Brdu (ukupno izašlo 25,64 odsto) i Štrpcima (ukupno izašlo 30,91 odsto), oni su, iako čine većinu stanovništva u tim opštinama izgubili vlast u opštinskoj skupštini, ali u drugom izbornom krugu mogu dobiti gradonačelnika.

Bojkot je u potpunosti uspeo na severu Kosova, gde praktično dominiraju Srbi vezani materijalnim interesom za Beograd, koji i dalje veruju u podelu Kosova. Različit odnos Srba prema lokalnim izborima dao je mogućnost beogradskim medijima da ih prikažu na način koji odgovara njihovoj uređivačkoj politici i (ne)patriotskoj optici. Dok je *Blic* izborni izveštaj sa Kosova naslovio imenom novog gradonačelnika Gračanice, za *Večernje novosti* je navažnije "Slabo interesovanje Srba", po *Kuriru* "Srbi (su) ignorisali izbore", dok je za *Pravdu* najvažnija izjava američkog ambasadora Kristofera Dela u Prištini, po kojoj je "Kosovo suvereno koliko i Srbija".

Analitičari su jedinstveni u oceni da je definitivno došlo do unutrašnjeg raslojavanja u srpskoj zajednici. Srbi

¹⁴ Publikacija USAID „Kosovski mozaik, javne usluge i lokalne vlasti u fokusu“, avgust 2009.

(južno od Ibra) su učinili prvi korak ka uvažavanju realnosti i poslali jasan signal Beogradu da sve manje računaju na mogućnost da im Srbija i njena politička elita mogu biti od pomoći u rešavanju egzistencijalnih problema. Državni sekretar u Ministarstvu za Kosovo i Metohiju, Oliver Ivanović nije krio razočarenje neuspehom bojkota na centralnom Kosovu. On je rekao da su Srbi u centralnom delu Kosova bili skloniji da poslušaju "nečije druge preporuke", kao i da je napravljena pukotina između srpskog naroda i vlasti u Beogradu i da to "znači da mi nismo za njih dovoljan autoritet".¹⁵

Kampanja Helsinškog odbora

Zvanični Beograd rezultate izbora nije komentarisao a ni mediji im nisu dali veći prostor. Status Vojvodine je dominantna tema na svim nivoima i u svim medijima. Oliver Ivanović je razočarano konstatovao da je "izlazak doživeo kao lični neuspeh". Najavio je naknadnu analizu rezultata i rekao da se "oni ne mogu ignorisati i da će iz toga morati da slede i određeni potezi".¹⁶ Međutim, Goran Bogdanović je bio mnogo eksplicitniji kada je izjavio da je "prošlo vreme direktiva iz Beograda".¹⁷

Novoizabrani gradonačelnik Gračanice Bojan Stojanović (Liberalna partija) je izbore stavio u novi kontekst kosovske realnosti svojom izjavom: "Svako ko je očekivao da će Srbi bojkotovani izborni proces i izgubiti još jedan mehanizam za zaštitu svojih interesa nije bio ozbiljan bez obzira da li se u pitanju analitičari ili političari."¹⁸

¹⁵ Kažiprst Radija B92, 16. novembar 2009; prema Glasu javnosti, 17. novembar 2009.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Politika, 18. novembar 2009.

¹⁸ Danas, 17. novembra 2009.

Učešćem na izborima Srbi su se politički subjektivizirali i legitimisali na Kosovu. Tu činjenicu će morati da uvaži i Beograd. Stvaranjem novih opština i preuzimanje vlasti na lokalnom nivou Srbima otvara novu perspektivu. Uspeh na ovim izborima ohrabriće učešće Srba na prolećnim izborima u tri novoformirane opštine.

Kosovski Albanci su dobili značajnog političkog partnera neophodnog kao korektiv u procesu demokratizacije. Srbi kao politički faktor daju kosovskoj političkoj sceni puni legitimitet. Praktična primena Ahtisarijevog plana zavisice od potencijala svih zajednica na Kosovu.

Rezltati izbora obavezuju međunarodnu zajednicu na veći angažman, posebno kada je reč o stvaranju ekonomskih pretpostavki što bi bilo od pomoći da svi akteri počnu sa rešavanjem elementarnih životnih problema.

Neodložno sprovođenje sporazuma o saradnji EULEX –MUP Srbije neutralisaće kriminalne grupe na severu, posebno šverc oružjem, ljudima, drogom i dr, što će relativizovati njihov utica na srpsku zajednicu na severu Kosova.

Kako je srpska zajednica bila izvan sistema gotovo deset godina, a polazeći od profila odbornika, neophodna je njihova politička edukacija kako bi se na što adekvatniji način rešavali nagomilani problemi.

Neophodni su i edukativni programi za mlade generacije svih zajednica sa ciljem stvaranja budućih kosovskih lidera.